

CEZAEVLERİNDE YAŞANAN HAK İHLALLERİ RAPORU

1. Giriş

Türkiye’de cezaevleri, özellikle AKP hükümeti ile yaşanan sorunların ve maruz kalınan hak ihlallerinin katlanarak arttığı bir hale gelmiştir. Cezaevleri ıslah edici özelliklerini yitirmiş, sadece cezalandırma işleminin uygulandığı yerler haline dönüşmüşlerdir. Özellikle, 2 yıla yaklaşmakta olan OHAL uygulamaları ile cezaevlerinde yaşanan mağduriyetler artmıştır.

AKP iktidarı boyunca Cumhuriyet tarihinin en yoğun hak ihlalleri yaşanmış, insanlık adına utanç verici birçok durumla karşılaşmıştır. Yaşanan tüm hak ihlallerine en çok maruz kalan kesimlerden biri ise cezaevlerindeki mahkumlardır.

AKP hükümeti bir yandan insan hak ve özgürlüklerini ortadan kaldırırken; diğer yandan tutuklulara ve hükümlülere, yasalara ve Türkiye'nin parçası olduğu uluslararası sözleşmelerin çizdiği standartlara ters düşecek bir muamelenin yapılmasına engel olmamaktadır.

Cezaevlerinde yaşanan sorunlar ve mahkumların yaşadıkları hak ihlalleri, iktidarın siyasi tercihlerinin sonucudur. Açıktır ki iktidar, kadınlara, çocuklara ve toplumun her kesimine dayattığı baskıcı ve antidemokratik politikaları cezaevlerinde de sürdürmekte, hak ihlallerinin önüne geçemediği gibi ihlallerin ve mağduriyetlerin yaşanmasına sebebiyet vermektedir.

Haksız tutuklamalar, cezaevlerindeki koşulların yetersizliği ve insan onuruna aykırılığı, renkli kıyafet yasakları ve tek tip kıyafet zorunluluğu, iletişim ve savunma

engelleri, aylarca hazırlanmayan iddianameler cezaevlerinde yaşanan sorunları gözler önüne sermektedir.

2. Rakamlarla Cezaevleri

Adalet Bakanlığı'nın Ekim 2017 tarihli verilerine göre, 140.248'i hükümlü ve 88.745'i tutuklu olmak üzere, Türkiye'de toplamda 228.993 kişi cezaevlerinde bulunmaktadır. Bu rakam, AKP'nin iktidara geldiği tarihten bugüne kadar cezaevlerinde bulunan nüfusun %285 arttığını göstermektedir.

Türkiye, Avrupa Konseyi üyesi ülkeler arasında cezaevlerinde bulunan nüfusun en fazla olduğu ülkedir. Tutuklu ve hükümlü sayısının artması ve cezaevlerinde yer kalmaması sebebiyle denetimli serbestlik uygulaması kapsamına alınan 353.749 kişi ve adli kontrolle serbest bırakılan 280.675 kişi bu rakamlara dahil değildir.

Türkiye'de 24 farklı tipte toplam 386 adet ceza infaz kurumu bulunmaktadır. Bunlardan iki tanesi (Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumları ve Çocuk Eğitim evleri) tutuklu ve hükümlü çocuklar içindir. Açık ve kapalı olmak üzere iki ayrı tip ceza infaz kurumu da sadece kadınlara ayrılmıştır. Her bir ceza infaz kurumundaki hükümlü ve tutukluların, insanca yaşadığından emin olmak ve cezalarını insan onurunu zedelemeyecek bir biçimde yerine getirmesini sağlamak adına belirlenmiş asgari standart kurallara uyulması devletin görevidir. Bu çerçevede, yatak dahil kişi başına düşecek barınma alanları ve sosyal alanların hesaplanması gerekmekte ve ceza infaz kurumlarında yeterli sayıda ve gerekli donanıma sahip personelin çalıştırılması gerekmektedir.

TİP	SAYI
F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	14
L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	23
T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	59
E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	44
D Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	2
H Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	5
C Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	2
M Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	23
R Tipi Ceza İnfaz Kurumu (Rehabilitasyon Merkezi)	2
B Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	8
Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	10
BTOK (Belirli Bir Tipi Olmayan) Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	17
Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	7
Çocuk Eğitimevi	5
Açık Ceza İnfaz Kurumu	73
Kadın Açık Ceza İnfaz Kurumu	8
Kapalı Ceza İnfaz Kurumuna Müdürlüğüne Bağlı Açık Ceza İnfaz Kurumu	59
A Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	4
A1 Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	2
A2 Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	8
A3 Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	17
K1 Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	41
K2 Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu	15
Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumu	3

Ceza infaz kurumlarında 228,993 kişi bulunmaktayken, ceza infaz kurumlarının kapasitesi 208.830'dur. Bu bağlamda da temel olarak yatak ve barınma alanları açısından kurumlar yetersiz kalmakta; kişilere gerekli sosyal alanlar sağlanamamakta ve hizmet

veren personel sayısı eksik kalmaktadır. 20 binden fazla mahkum yatakları dâhi nöbetleşe kullanmaktadırlar.

Avrupa Konseyi üyesi ülkelerde bir gardiyana düşen ortalama tutuklu sayısı 3.5 iken, bu sayı Türkiye'de 5.3'tür. Cezaevlerinin bu kadar kalabalık olması iş fırsatlarına ulaşım, eğitim, kültürel aktiviteler, akrabaların ziyaretleri, avukat ve aile üyeleriyle telefon konuşmaları gibi konularda da kısıtlamalar yaratmaktadır.

Özellikle OHAL ile telefon görüşü kısıtlaması 2 haftaya çıkmıştır.

3. Cezaevlerinde Yaşanan Hak İhlalleri

3.1. Cezaevlerinde Ölen ve Yaralananlar

Cezaevlerinde yeterli sayıda doktor ve tıbbi yardım ekibi olmaması ve mahkumların elleri kelepçeli muayeneye zorlanması gibi sebepler ciddi sağlık problemleri yaşayan veya yaralanan mahkumların tedavisini güçleştirmektedir. Son 16 yılda, yaklaşık 3.432 tutuklu ve hükümlünün hayatını kaybettiği cezaevleri AKP döneminde ıslah evleri olma özelliğini yitirmiş, adeta ölüm evlerine dönüşmüştür. Sadece 2015 yılında hapiste ölen kişi sayısı 426'dır ve bunların 54'ü gözaltında ölmüştür, 43'ü ise intihardır.

3.2. Cezaevlerinde İşkence ve Kötü Muamele

İşkence ve kötü muamele Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 17. maddesinde "Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz" şeklinde belirtildiği üzere yasaklanmıştır.

Oysa özellikle OHAL rejiminde; dayak, cinsel istismar tehdidi ve cinsel istismar uygulaması, elektrik şoku ve tazyikli su kullanımı da dahil olmak üzere gözü altında işkence ve kötü muamelenin farklı biçimlerinin kullanıldığını pek çok farklı kaynak tarafından kanıtlanmıştır. Özellikle tutuklulardan itiraf almak veya bilgi toplamak için başvuru işkence ve kötü muamelenin; tutuklulara önceden yazılmış ifadeleri kabul ettirmek için de kullanıldığı bilinmektedir.

İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şubesinin hazırladığı 2017 hak ihlalleri raporuna göre, sadece bölgede 1 yıl içerisinde cezaevlerinde 433 mahpus işkence ve kötü muameleye maruz kalmış durumdadır. Yine aynı rapora göre cezaevlerinde 3 çocuk yanarak, 8 mahpus intihar iddiasıyla, 6 mahpus hastalık nedeniyle, 2 mahpus ise diğer mahpuslar tarafından öldürülmüştür.

3.3. Savunma Hakkının Engellenmesi

Kişinin avukatına zamanında ve sınırsız erişimi, yargı sürecinin doğru işlemesi için oldukça önemlidir. AKP hükümeti, kişisel özgürlükler ve işkence yasağı bağlamalarında oldukça önemli olan bu erişim hakkını 667 sayılı KHK ile sınırlandırmıştır. Tutukluların avukatlarıyla olan görüşmelerinin kayıt altına alınmasının; aralarında paylaştıkları belgelere el konulmasının; görüşmelerin zamanının değiştirilmesinin ve savcı emriyle kişinin seçtiği avukatın değiştirilmesinin önü açılmıştır. Üstelik terörle mücadele kapsamında tutuklanan kişilerin avukata erişimi de Sulh Mahkemelerince altı ay süreyle sınırlandırılmaktadır. Tüm bu uygulamalar kişilerin en temel haklarından olan savunma hakkına ve masumiyet karinesine ters düşmektedir.

Bunlara ek olarak, Türkçe bilmeyen vatandaşlar için mahkeme- lerde tercüman bulundurulmaması ya da ancak ücretli olarak bulundurulması da sıkıntı yaratmakta ve anadilde savunma hakkını etkilemektedir. Anadilde mektup yazılması da OHAL ile engellenen haklardandır.

3.4. Sağlık Hizmetlerine Erişim

Cezaevlerinde toplam 1154 hasta tutuklu var ve bunların 357'sinin derhal serbest bırakılması gerekmektedir. Çünkü bu 357 kişi artık hayatlarının son demlerini yaşamaktadırlar. Adalet Bakanlığının açıklamış olduğu verilere göre son 2 yılda cezaevinde 2300 hasta tutsak hayatını kaybetmiştir.

OHAL kapsamında ceza infaz kurumlarında bulunan kişiler sağlık hizmetlerine erişirken, polis memurlarının da doktorlarla birlikte hazır bulunmaları hasta mahremiyetini ihlal etmektedir. Üstelik bu mahremiyet ihlali aynı zamanda işkence ve kötü muamelenin raporlanmasını da engellemektedir. Bunun yanı sıra, doktorların sayısı ve kurumlarda buldukları süreler de tutuklu ve hükümlü sayıları göz önünde bulundurulduğunda yetersiz kalmaktadır. Özellikle ağız ve diş bakımı ile ilgili sıkıntılara çözüm bulunamamaktadır.

Psikiyatri ve psikoloji desteğineyse çoğu zaman ya erişilememekte ya da kısıtlı ve nadir olarak erişilebilmektedir. Bu yüzden de, intihara meyilli olan tutukluların tedavileri sağlanamamaktadır.

3.5. Dilekçe, Haberleşme ve İletişim Hakkı

Mahkumların özellikle uluslararası kurum ve kuruluşlara yazdığı dilekçelere hapisane yönetimlerince el konulduğuna yönelik duyurular alınmaktadır. Ayrıca yazılan mektupların örgüt propagandası yaptığı öne sürülerek mahkumlara disiplin cezaları

verildiği ve Kürtçe yazılan mektuplara da keyfi olarak izin verilmediği gözlemlenmiştir. Üstelik, savunma hakkını da kısıtlar bir biçimde mahkumların avukatlarıyla olan yazılı ve sözlü iletişim hakkı da engellenmektedir.

3.6. Cezaevinde Ebeveynleriyle Kalan ocuklara İlişkin İhlaller

Aralık 2017 tarihiyle, 100 kadarı hamile veya yeni doğum yapmış olan yaklaşık 600 kadının küçük çocuklarıyla gözaltında tutulmaktadır. AKP, uluslararası standartlarda çocuğun üstün yararının gözetilmesi ve onların dışarıya en yakın koşullarda bakılması üzerine olan taahhütleri yerine getirmemektedir.

Her ocuğun bireysel durumunun, psikolojisinin ve kişisel gelişiminin göz önünde bulundurulması bir yana, çocuklar en temel haklarından mahrum şekilde cezaevlerinde hayata başlamaktadırlar.

3.7. Mahpus Yakınlarının Yaşadığı Mağduriyetler

Tutuklananların ikamet yerlerinden uzakta bulunan cezaevlerine yerleştirilmesi ve ayda sadece bir defa ziyaret hakkına sahip olmaları mahpus yakınlarını mağdur etmektedir.

Ayrıca, mahpus yakınlarının iletişim hakkı 667 sayılı KHK ile kısıtlanmıştır ve mahkumların sadece en yakın akrabaları tarafından ziyaret edilmelerine ve her 15 günde sadece bir defa 10 dakika boyunca telefon kullanmalarını izin verilmiştir. Bunlara ek olarak, hükümlülerin açık görüşlerde bile aileleriyle yan yana oturmalarına izin verilmemektedir.

4. Kadın Cezaevlerinde Durum

2017 verilerine göre ceza infaz kurumlarında bulunan kadın sayısı 9.985'tir. Kadın mahkumlar için 8 adet kapalı ve 6 adet açık ceza infaz kurumu bulunmaktadır. Cezaevlerinde bulunan kadınların 600 kadarı küçük çocuklarıyla birlikte.

En az 50 kadın da gözaltına alınmadan veya tutuklanmadan hemen önce veya sonra doğum yapmıştır. Doğumdan hemen önce veya sonra ceza infaz kurumlarına yerleştirilmek, bu kadınların da bebeklerinin de yaşam hakkının ihlali anlamına gelebilmektedir .

Pek çok kadın mahpusun, cezaevlerinin kantinlerinde para ile satılan kişisel hijyen açısından oldukça önemli olan ürünlere erişiminde sıkıntılar mevcuttur. Üstelik AKP hükümetinin olarak uzattığı OHAL rejiminde cezaevleri dolup taşarken, pek çok kadın mahpus erkek hapisanelerinin kadınlara ayrılan koşullarında tutulmaktadır. Bu cezaevlerinin kantinlerinde kişisel hijyen için gerekli ürünlere ulaşım mümkün olmadığından, kadın mahpuslar sıhhi olmayan yöntemlere başvurmak zorunda kalmaktadırlar. Fransa gibi bazı Avrupa ülkelerinde, ekonomik durumu uygun olmayan kadınlara bu ürünler hapishane idaresi tarafından ücretsiz olarak sağlanmaktadır.

5. Çocuk Cezaevleri ve Eğitimevlerinde Durum

Türkiye'nin taraf olduğu Birleşmiş Milletler(BM) Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Koruma Kanunu'nun temel ilkelerinden biri, "Bir çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılmasının en son başvurulacak bir önlem olarak düşünülüp, uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulması gerektiği"dir. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Sözleşmenin genel yorumları, Havana, Pekin

Kuralları, BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme gibi birçok uluslararası metin, adalet sisteminde çocukların yetişkinlerin olduğu alanlardan ayrı tutulması ve yetişkinlerden farklı muamele görmesi gerektiğini savunur.

Türkiye’de ise çocuklar hala yetişkinlerin kapatıldığı kurumlardaki koşullarda tutulmakta ve uzun tutukluluk süreleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar. 12-18 yaş aralığında 1715’i oğlan, 63’ü kız olmak üzere 1778 tutuklu, 994’ü oğlan, 28’i kız olmak üzere 1022 hükümlü, toplam 2800 çocuk mahpus bulunmaktadır.

Evensel hukuk kuralları çerçevesinde esas olan, çocuk cezalandırmalarının en aza indirgenmesi, çocukların suça sürüklenmelerinin önünü kesmek ve suça karışan çocukların ıslah edilmesini sağlamaktır. Ülkemizde çocukların suça karışma oranları yüksek olduğu gibi ıslah edilmelerine yönelik herhangi bir çalışma yoktur. Tüm bunlar çerçevesinde çocuklar suça karışma ve cezaevine grime durumunda buldukları cezaevlerinde çeşitli şiddet ve taciz olaylarına maruz kalmaktadır.

6. Özel İhtiyaçlara Sahip Mahkumların Durumu

Cezaevlerinde özel ihtiyaca sahip mahkumlar gerekli ihtiyaçlarını karşılayamamaktadırlar. Engelli mahpuslar, yabancı uyruklu mahpuslar gibi özel ihtiyaca sahip olan kesimler için cezaevi koşulları her geçen gün daha da zorlaşmaktadır.

Sadece ortopedik ve duyuşal veya zihinsel engeller değil aynı zamanda uluslararası anlamda “süreğen hastalık” olarak kabul edilen kanser, HIV ve kalp-damar hastalıkları da bireyler için engel teşkil etmektedir. Özel bakım gerektiren ve kişinin yaşam hakkını doğrudan etkileyen bu hastalıkların özel tedavisi gerekmektedir.

Türkiye’de ise bu kişilerin bakımı gönüllü olarak çalışan, idarenin ücret ödemediği diğer

tutuklular veya içeri alınan yakınları tarafından yapılmaktadır. Bu gönüllülük esası da istismar, şiddet ve taciz gibi vakaların da önünü açmaktadır. Hasta bakımı veya özel hizmetler gerekli eğitimi almış ve profesyonel kişilerce yapılması gereken hizmetlerken; hapisanelerde kişiyi doğrudan ölüme itebilecek şartlarda yapılmaktadır.

2016 itibariyle, Türkiye'de 4.000 civarı yabancı uyruklu mahpus vardır. Bu mahpusların özellikle dil sorunları, ailelerinden ve ülkelerinden uzakta olmaktan kaynaklanan maddi-manevi sıkıntıları ve bu iki sorunun haklarına erişmede yarattığı engeller vardır. Tercüman sağlanmaması veya cezaevi çalışanlarının içerisinde İngilizce bilen personel olmaması; bu mahpusların savunma hakkını kullanabilmesi, cezalarını sürdürmekte olan tutukluların cezaevi personeli ile anlaşabilmesi veya sağlık hakkından yararlanılabilmesi gibi pek çok önemli alanda engel teşkil etmektedir. Ayrıca kütüphanelerde kendi dillerinde kitap bulamamaları sebebiyle kütüphaneden de yararlanamamaktadırlar.

7. Cezaevlerinin Bağımsız Denetimi

673 sayılı KHK ile engellenen Cezaevi İzleme Komisyonları ve bağımsız denetim mekanizmaları, cezaevlerinin asgari standartlara uyduğundan emin olunması, işkence ve kötü muamelenin engellenmesi ve tutuklu ve mahkumların cezalarını insan onurunu zedelemeyecek bir biçimde yerine getirmelerini sağlamak açısından oldukça önemlidir. Demokratik bir devlet yapısı içinde, ceza infaz kurumlarının da denetime açık olması ve insan haklarına saygılı kurumlar olduklarından emin olunması gerekmektedir.

8. Tespitler ve Öneriler

- OHAL süreci acilen sonlandırılmalıdır

- Cezaevlerindeki işkence ve kötü muamele derhal sonlandırılmalı ve iddiaların hepsi bireysel olarak soruşturulmalıdır.
- Tutukluların yargı süreçleri hızlandırılmalıdır.
- Kadın mahpuslara ücretsiz ped sağlanmalıdır.
- Ceza infaz kurumlarında anneleriyle birlikte tutulan çocuklara yapılan mahkum muamelesi sonlandırılmalıdır ve çocuğun çıkarları göz önünde bulundurularak, onun cezaevlerinin dışındaki koşullara olabildiğince yakın koşullarda bakılması sağlanmalıdır.
- Cezaevleri yeniden Cezaevi İzleme Komisyonlarına ve bağımsız denetime açılmalıdır.

9. Sonuç

AKP iktidarında çeşitli defalar kısmi af niteliğinde yasalar çıkarılmış ve cezaevleri boşaltılmaya çalışılmış olmasına rağmen bu başarılı olamamıştır. TCK içerisinde adi suçlar niteliğindeki suçları işleyenler, ıslah edilmeden toplumun içerisine gönderilmiş; ülkede düşünen, okuyan, aydın, akademisyen, öğretmen, öğrenci, gazeteci herkes tutuklanmış ve cezaevlerine gönderilmişlerdir.

İktidar asıl suçluları cezalandırmak yerine siyasallaştığı yargı eliyle masum insanları cezaevlerine göndermektedir.

Türkiye'de cezaevleri dolup taşarken orada kalan insanlara yeterli yatırım yapılmamakta; insan haklarına saygılı ve insan onurunu zedelemeyen cezaların yerine getirilmesi için olanaklar tanınmamaktadır.

AKP'nin kurduğu cezaevi düzeni aslında ülke genelinde kurduğu düzenin bir yansımasıdır. İçeride ve dışarıda tutsaklaştırılan insanların temel hakları yok sayılmaktadır. Kendisine muhalif herkesi cezaevine hapseden, cezaevindeki insanları ise

en temel haklarını yok eden bir iktidar bu ülkenin geleceğini karartmaktadır.

Cezaevlerinde yaşanan ölümlerin, şiddetin, istismarın, işkencenin sorumlusu AKP'dir. 12 Eylül'de Diyarbakır ve Mamak cezaevleri, işkencenin ve ölümlerin merkezi olarak kabul edilirdi. Şimdi ise AKP, ülkedeki bütün cezaevlerini işkence ve ölüm merkezi haline getirmiştir. 2023 yılına kadar bitirilmesi planlanan 35 cezaevi AKP'nin bu ülkeye nasıl bir gelecek vaat ettiğinin de kanıtıdır. Dışarıda baskı, içeride ölüm ikileminde bu ülkeyi kurtaracak tek partinin Cumhuriyet Halk Partisi olduğu açıktır.

Cumhuriyetimizin kuruluşunun 100. Yılında yani 2023'te vizyonu 35 yeni cezaevi olan AKP'nin kurduğu baskı düzeninde cezaevlerinin durumunu inceledik ve bu alandaki bütün hak ihlallerini derledik. Ülkenin bir bütün olarak açık cezaevine dönüştürüldüğü bir süreçte cezaevlerindeki sorunlara dikkat çekmek, temel insan haklarına saygının bir gereğidir. Cumhuriyet Halk Partisi olarak içeride ve dışarıda yaşayan bütün insanların sorunlarıyla ilgileniyor ve AKP'nin kurduğu bu cezaevi düzenine karşı insan haklarını, özgürlükleri, eşitliği ve insan onurunu savunuyoruz.

Suç ne olursa olsun cezaevlerindeki herkes devletin sorumluluğundadır. Eğer bir devlet cezaevlerinde bakmakla yükümlü olduğu insanlara hukuk/yasa çerçevesinde bakmıyorsa o ülke hukuk devleti olmaktan çıkmıştır. Ülkedeki cezaevi düzeni aynı zamanda o ülkenin nasıl yönetildiğinin de açık göstergesidir. Cumhuriyetimizin yüzüncü yılında AKP yüzbinlerce insana cezaevi, tutsaklık, özgürlükten yoksun bir baskı düzeni vaat etmektedir. Cezaevlerinin içinde bulunduğu durum her türlü insan haklarını ve ülkemizin altında imzası olan temel insan hakları sözleşmelerini AKP'nin hiçe saydığını göstermektedir.